

หลักธรรมาภิบาลกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตามรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ.2560

ชัยลักษณ์ กาวีชา*

บทคัดย่อ

การวางกรอบกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีต้องมีความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อคุ้มครองและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม แต่ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีการทำงานเกี่ยวกับเรื่องนี้มีลักษณะที่แยกส่วน จึงทำให้การจัดการขาดประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ไม่สามารถตอบสนองตรงตามความต้องการที่แท้จริงของประชาชนได้ ทั้งที่การจัดการสิ่งแวดล้อมควรเป็นการทำงานร่วมกันทั้งภาครัฐและภาคประชาชน ดังนั้นการที่รัฐธรรมนูญไทย พ.ศ.2560 ระบุให้การจัดการสิ่งแวดล้อมโดยใช้หลักธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เหมาะสมได้อย่างบูรณาการ เพื่อให้เกิดความโปร่งใส ความสามารถในการตรวจสอบได้ ผสมผสานกับความมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน เช่น การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การวางแผน การออกแบบการจัดการ การประชาสัมพันธ์ การลงทุน การตัดสินใจโดยมีส่วนร่วม เป็นต้น ทำให้เกิดการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการรับผิดชอบร่วมกันเฉพาะในท้องถิ่นของชุมชนนั้นๆ ในที่สุดการดำเนินการตามที่ระบุนี้จะทำให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันอย่างสมดุลและยั่งยืนได้

คำสำคัญ : ธรรมาภิบาล, การมีส่วนร่วมของประชาชน, การจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม

* อาจารย์ประจำ คณะวิทยาศาสตร์สุขภาพ วิทยาลัยทองสุข

Corresponding author, e-mail : kawicha20@yahoo.com, Tel. 086-5774747

Received : September 1, 2018; Revised : September 25, 2018; Accepted : December 19, 2018

Good Governance and Citizen's Participation for Environmental Quality Management under the Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560.

Tanyalak Kawicha*

Abstract

Thailand has set the framework of law about good management of natural resources and environment that should be consistent with the good governance and citizen's participation in order to protect and preserve environmental quality. However in the past period this kind of work was isolated and lack of efficiency and effectiveness. It couldn't fulfill the real needs of people while environment management should be collaborated with government sector and public sector. Therefore, the Constitution of the Kingdom of Thailand B.E. 2560 specified that the environment management should be worked and integrated together with good governance and citizen's participation for the purpose of transparency and verifiability, including citizen's participation in every step, for example, access to information, planning, managing design, public hearing, investment, public participation in decision-making, etc. It would make the collaboration with environmental quality management and local people's responsibility in the specific community. Conclusively, after dealing as mentioned in the Constitution, it would benefit stability and sustainability.

Keywords : Good governance, Citizen's participation, Environmental quality management

* Instructor, Faculty of Health Sciences, Thongsook College

Corresponding author, e-mail : kawicha20@yahoo.com, Tel. 086-5774747

Received : September 1, 2018; **Revised :** September 25, 2018; **Accepted :** December 19, 2018

บทนำ

การพัฒนาประเทศในอดีตที่ผ่านมาได้มีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เป็นต้นทุนในการดำเนินกิจกรรม และโครงการพัฒนาต่างๆ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและก่อให้เกิดสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้เกิดขึ้นในประเทศ ถึงแม้การพัฒนาประเทศจะเป็นการเพื่อเพิ่มรายได้และยก ระดับฐานะความเป็นอยู่ของประชาชน แต่การพัฒนานั้นได้ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ลดน้อยและเสื่อมโทรมลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและก่อปัญหาด้านสุขภาพอนามัยของประชาชนในพื้นที่ โครงการพัฒนาได้นำมาซึ่งปัญหาและก่อให้เกิดความขัดแย้งด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างเจ้าของโครงการกับประชาชนในพื้นที่ เนื่องจากประชาชนในพื้นที่ซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากโครงการนั้นๆ โดยปราศจากการช่วยเหลือและการดูแลที่เหมาะสม ซึ่งความขัดแย้ง ในปัจจุบันมีแนวโน้ม เพิ่มมากขึ้นและปัญหาทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น การมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นหลักการสำคัญหนึ่งของธรรมาภิบาลจึงเป็นแนวคิดสำคัญที่คาดหวังว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาต่างๆ และสามารถนำประเทศไทยไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ในอนาคต ปัญหาและอุปสรรคต่อการสร้างธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมต่อโครงการพัฒนาในประเทศไทย ได้แก่ ลักษณะการสั่งการแบบบนสู่ล่าง การขาดการส่งเสริมจากภาครัฐ การขาดความโปร่งใสในการบริหารจัดการโครงการพัฒนา กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ครอบคลุมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน และระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจอยู่ในระดับตำแหน่งให้ผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมไม่มีประสิทธิภาพ เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคมเนื่องจากการตัดสินใจต่างๆ ไม่ได้รับการยอมรับ แนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวต้องอาศัยความทุ่มเทและความพยายามเป็นอย่างยิ่งของภาครัฐในการที่จะปรับเปลี่ยนวิธีคิด ทศนคติ แนวทางการบริหารและกระบวนการตัดสินใจที่คุ้นเคยจากการสั่งการเพียงอย่างเดียว เป็นการบริหารแบบ Bottom-up approach โดยการสอดแทรกกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเข้าไปในการวางแผนการทำงาน การส่งเสริมด้านจริยธรรมและคุณธรรม ตลอดจนสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องให้กับผู้เกี่ยวข้องในทุกๆ ระดับ สร้างระบบการตรวจสอบการทำงานของภาครัฐและเอกชน เพื่อถ่วงดุลอำนาจ ส่งเสริมการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารต่อสาธารณชน และการมีข้อมูลที่ถูกต้องน่าเชื่อถือและสามารถ ตรวจสอบได้ รวมถึงการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับภาคประชาชนและองค์กรพัฒนาภาคเอกชน และเสริมสร้างให้มีกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม ให้มีระดับที่สูงขึ้น

หลักธรรมาภิบาลในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม (Good governance for environmental quality management)

การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทยที่ผ่านมาเป็นการจัดการบริหารในรูปแบบแนวตั้ง (Top-down approach) คือ ส่วนราชการจะมีสิทธิขาดในการตัดสินใจ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา มีความขัดแย้ง เกิดปัญหา และผลกระทบต่างๆ มากมายตามมา ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ รวมทั้งส่งผลกระทบต่อทางสังคม วัฒนธรรม เช่น การอพยพเข้ามาของคนต่างถิ่น ปัญหาอาชญากรรม ก่อให้เกิดปัญหาการดำรงชีพจากผลกระทบที่มีต่อฐานทรัพยากร และที่สำคัญคือทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และผลกระทบด้านอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย รวมทั้งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ (เครือข่ายธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม ประเทศไทย,ออนไลน์, 2560)

ธรรมาภิบาล (Good governance) หรือหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี เป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมรัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งครอบคลุมถึง ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปฏิบัติการ ฝ่ายราชการ และฝ่ายธุรกิจ สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคีและร่วมกันเป็นพลัง ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนเสริม ความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประเทศ เพื่อบรรเทาป้องกันหรือแก้ไขเยียวยาภาวะวิกฤติ ภัยอันตรายที่หากจะมีมาในอนาคต เพราะสังคมจะรู้สึกถึงความยุติธรรม ความโปร่งใส และความมีส่วนร่วม อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และการปกครอง แบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข สอดคล้องกับความ เป็นไทย รัฐธรรมนูญและกระแสโลกยุคปัจจุบัน (ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบ บริหาร กิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542, ออนไลน์)

หลักธรรมาภิบาลยังได้ถูกนำไปบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 และได้ มีการวางกรอบของหลักธรรมาภิบาล ในหลายมาตรา ตัวอย่าง เช่น ใน**มาตรา 65** รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผน ต่างๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็น พลังหลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว, **มาตรา 68** รัฐพึงจัดระบบการบริหารงานในกระบวนการยุติธรรมทุกด้านให้มีประสิทธิภาพ เป็นธรรม และไม่เลือกปฏิบัติ และให้ประชาชนเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมได้โดยสะดวก รวดเร็ว และไม่เสียค่าใช้จ่ายสูงเกินสมควร, **มาตรา 76** รัฐพึงพัฒนาระบบการบริหารราชการแผ่นดินทั้งราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น และงานของรัฐอย่างอื่น ให้เป็นไปตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี โดยหน่วยงานของรัฐ ต้องร่วมมือและช่วยเหลือกันในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อให้การบริหารราชการแผ่นดิน การจัดทำบริการ สาธารณะ และการใช้จ่ายเงินงบประมาณ มีประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน รวมตลอด ทั้งพัฒนา เจ้าหน้าที่ของรัฐให้มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีทัศนคติเป็นผู้ให้บริการประชาชนให้เกิดความ สะดวก รวดเร็ว ไม่เลือกปฏิบัติ และปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น โดยมีหลักการสำคัญ ได้แก่ การสร้างความโปร่งใสในการบริหารประเทศ การตรวจสอบการใช้อำนาจอรัฐ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งระดับชาติ ระดับท้องถิ่น ระดับชุมชน มีบทบัญญัติไว้ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องต่อการพัฒนาประเทศและเพื่อความโปร่งใสให้กับประชาชน

การนำหลักธรรมาภิบาลมาปรับประยุกต์ใช้กับหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน หากนำมา ปรับประยุกต์ใช้กับการจัดการสิ่งแวดล้อมของไทยจะเป็นการยกระดับหลักธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมของไทย เพื่อที่ให้ประชาชนได้เข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เข้าถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารและ จัดการทางด้านสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นทั้งในระดับนโยบาย แผนงาน การจัดทำกิจกรรมหรือ โครงการ และเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม เป็นความสอดคล้องกับความรู้สึและความต้องการของ สาธารณะชน และสาธารณะชนก็มีความคาดหวังให้ทุกภาคส่วนมีการปฏิบัติอย่างแท้จริง มิใช่เป็นเพียงแต่ กระแสนิยมเท่านั้น ด้วยผลลัพธ์ของการดำเนินงานด้วยหลักธรรมาภิบาล จะนำมาซึ่งสันติสุขแห่งมวล มนุษยชาติอย่างยั่งยืน ประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวกและได้รับการตอบสนองความต้องการ มีการ ประเมินผลการปฏิบัติงานของทุกภาคส่วน ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อย่างสม่ำเสมอ เพื่อประโยชน์สุขของ ประชาชน

องค์ประกอบหลักธรรมาภิบาลในการจัดการสิ่งแวดล้อม มีหลักการพื้นฐานสำคัญ (Thailand Environment Institute, 2007; Satheinthai, 2003) ดังนี้

1. หลักนิติธรรม (Rule of Law) หมายถึง การตรากฎหมายที่ถูกต้องเป็นธรรม การบังคับใช้ กฎหมาย

การกำหนด กฎ กติกา และการปฏิบัติตามกฎกติกาที่ตกลงกันไว้อย่างเคร่งครัด โดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพ ความยุติธรรมของสมาชิก การปฏิบัติตามกฎ ธรรมาภิบาลต้องการความถูกต้องตามกรอบของกฎหมาย ไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ลำเอียง มีการปฏิบัติอย่างเสมอภาคและเป็นธรรมกับประชาชนโดยเท่าเทียมกันทุกคนที่ต้องอยู่ภายใต้ข้อกำหนดของกฎหมายเดียวกัน

2. หลักคุณธรรม (Ethics) หมายถึง การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม การส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยันอดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริตจนเป็นนิสัยประจำชาติ

3. หลักความโปร่งใส (Transparency) หมายถึง ความโปร่งใสเป็นการตรวจสอบความถูกต้อง มีการเปิดเผยข้อมูลอย่างตรงไปตรงมา สิ่งนี้จะช่วยในการแก้ปัญหาการทุจริตและคอร์รัปชันได้ทั้งในภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะสื่อจะเข้ามามีบทบาทอย่างมากในการตรวจสอบและรายงานผลงานดำเนินงานโดยการนำเสนอข่าวสารให้แก่สังคมได้รับทราบอย่างถูกต้องและเที่ยงธรรม

4. หลักการมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจ ปัญหาสำคัญของประเทศไม่ว่าด้วยการแจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณะ การประชาพิจารณ์ การแสดงประชามติหรืออื่นๆ เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจที่สำคัญในสังคมและสร้างความสามัคคีให้เกิดกับประชาชน การมีส่วนร่วมสามารถทำได้โดยอิสระไม่มีการบังคับสมาชิกเต็มใจให้ความร่วมมือ หรือมีส่วนร่วมผ่านหน่วยงาน สถาบันหรือผู้แทนในองค์กรต่างๆ

5. หลักสำนึกรับผิดชอบ (Accountability) หมายถึงการตระหนักในสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมือง และการกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจนความเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง

6. หลักความคุ้มค่า (Value for money) หมายถึงการบริหารจัดการและการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยให้เมืองหรือประชาชนมีความประหยัดใช้ของอย่างคุ้มค่า สร้างสรรค์สินค้าและบริการที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลก และรักษาพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืน

7. หลักประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Efficiency and effectiveness) เป็นวิธีการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ โดยการผลิตและจำหน่ายเพื่อให้ได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่ากับเงินที่ลงทุนหรือการใช้ทรัพยากรให้ได้ประโยชน์สูงสุดต่อมวลมนุษยชาติ โดยมีการพัฒนากระบวนการเพิ่มผลผลิตอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

8. หลักการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร (Accessibility) หมายถึง การที่ประชาชนสามารถได้ รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่อยู่กับภาครัฐ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนโยบายสาธารณะ แผน โครงการ หรือ กิจกรรม ที่จะส่งผลถึงทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สุขภาพ และวิถีชีวิตของตน

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมในแต่ละหลักการ จะพบว่าแต่ละองค์ประกอบมีความเชื่อมโยงกัน กล่าวคือหากนึกถึงธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อม สิ่งแรกที่ประชาชน มักจะนึกถึง คือ ความโปร่งใสในการดำเนินการ แต่หากประชาชนไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างถูกต้อง เหมาะสม เพียงพอ และไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจการดำเนินกิจการโครงการใดๆได้ในระยะเวลาที่เหมาะสม ย่อมเป็นการยากที่จะกล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีต่อโครงการพัฒนาต่างๆ ของประเทศที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม นั้นๆ มีความโปร่งใส มีความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการดำเนินโครงการอย่างแท้จริง ซึ่งทั้งสองประเด็นดังกล่าวยังประสบปัญหาในทางปฏิบัติในสังคมไทย ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่า ประเด็นสำคัญของธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมคือการที่ประชาชนจะสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ได้อย่างสะดวก และได้รับข้อมูลอย่างครบถ้วนและเพียงพอ รวมถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชน สามารถเข้ามา

มีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในโครงการพัฒนาต่างๆ ในระยะเวลา ในระดับการมีส่วนร่วม และวิธีการที่เหมาะสม จึงกล่าวได้ว่าทั้งสององค์ประกอบคือการมีส่วนร่วมของประชาชนและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเป็นประเด็นสำคัญของธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่ควรศึกษา ถึงปัญหาและแนวทางการดำเนินการอย่างเหมาะสม เพื่อป้องกันการเกิดปัญหาในทางปฏิบัติ

การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 ได้ให้สิทธิด้านข้อมูลข่าวสารของ ประชาชนในหลายมาตรา ได้แก่ **มาตรา 34** บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น การจำกัดเสรีภาพดังกล่าวจะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ตราขึ้นเฉพาะเพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ เพื่อคุ้มครองสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลอื่น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเพื่อป้องกันสุขภาพของประชาชน, **มาตรา 41** บุคคลและชุมชนย่อมมีสิทธิ (1) ได้รับทราบและเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยงานของรัฐ ตามที่กฎหมายบัญญัติ, **มาตรา 58** (วรรค 3) ในการดำเนินการหรืออนุญาตตามวรรคหนึ่ง รัฐต้องระมัดระวังให้เกิดผลกระทบต่อประชาชน ชุมชน สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพน้อยที่สุด และต้องดำเนินการให้มีการเยียวยา ความเดือดร้อนหรือเสียหายให้แก่ประชาชนหรือชุมชนที่ได้รับผลกระทบอย่างเป็นธรรมและโดยไม่ชักช้า, **มาตรา 59** รัฐต้องเปิดเผยข้อมูลหรือข่าวสารสาธารณะในครอบครองของหน่วยงานของรัฐ ที่มีใช้ข้อมูลเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐหรือเป็นความลับของทางราชการตามที่กฎหมายบัญญัติ และต้องจัดให้ ประชาชนเข้าถึงข้อมูลหรือข่าวสารดังกล่าวได้โดยสะดวก

นอกจากนี้ยังมีกฎหมายในระดับรองที่ให้สิทธิในถึงการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชน ที่สำคัญได้แก่ พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ. 2540 ที่ให้สิทธิประชาชนใน การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของทางราชการทั้งในด้านหลักเกณฑ์ วิธีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร รวม ถึงการยกเว้นไว้ นอกจากนี้พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 ยัง ได้บัญญัติถึงการมีเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมไว้เป็นการทั่วไปในมาตรา 6 จะเห็นได้ว่าในประเทศไทยมีรัฐธรรมนูญ กฎหมายที่เกี่ยวข้องที่ให้การสนับสนุนการ เข้าถึงข้อมูลสาธารณะที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมไว้ในกฎหมายหลายฉบับ

ในส่วนของประชาชน มีความยากลำบากในการค้นหาข้อมูล ข่าวสาร และข้อเท็จจริงจากภาครัฐเพื่อใช้ในการศึกษา โครงการพัฒนาซึ่งข้อมูลที่ได้ไม่เพียงพอ และเข้าถึงข้อมูลที่แท้จริงได้ค่อนข้างยาก ข้อมูลส่วนใหญ่ประชาชนต้องค้นคว้าด้วยตนเอง หรือหากเข้าไปเพื่อการขอข้อมูลกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาจพบว่าไม่ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานหรือได้รับการปฏิเสธจากการให้ข้อมูล ซึ่งในการค้นหาข้อมูลส่วนใหญ่ถึงแม้ในปัจจุบันจะได้มีการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีและเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายขึ้น แต่ข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลที่ได้จากองค์กรจากภาคเอกชน หรือสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่ได้มีการศึกษาหรือวิจัยเพื่อเป็นแนวทางเท่านั้น ซึ่งบ่อยครั้งที่ข้อมูลที่รับมาก็ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ในระยะเวลาที่เหมาะสม

กฎหมายที่ประชาชน และองค์กรภาคเอกชน ใช้อ้างอิงในการต่อสู้เพื่อให้เข้าถึงข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม และข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องจากทางราชการคือ พระราชบัญญัติ, ข้อมูลข่าวสารของทางราชการ พ.ศ. 2540 เป็นหลักโดยพื้นฐานที่เข้าถึงข้อมูลได้ง่าย แต่ยังคงพบถึงปัญหาในบางประเด็นในทางปฏิบัติ ที่ทำให้เกิดปัญหา นอกจากภาษาทางกฎหมายที่เข้าใจยากในระดับหนึ่งที่ประชาชนในหลายๆ กลุ่มจะเข้าใจได้ยากและรวดเร็วขึ้น ยังมีบางประเด็นที่ยังเป็นการให้อำนาจเจ้าหน้าที่ในการใช้ดุลยพินิจในการพิจารณาเพื่อที่จะปฏิเสธหรือเปิดข้อมูลของทางราชการได้อย่างกว้างขวางรวมถึงยังได้มีการระบุถึงข้อมูลที่ห้ามเปิดเผยไว้อย่างชัดเจน ซึ่งในหลาย ประเด็นเหล่านี้ก็สร้างความยุ่งยาก ลำบากให้กับประชาชน และกลุ่มผู้

คัดค้านโครงการเพื่อการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องได้ ซึ่งควรมีการสร้าง ความชัดเจนและการใช้คำให้เข้าใจง่ายต่อศึกษาในประเด็นนี้อย่าง เร่งด่วน

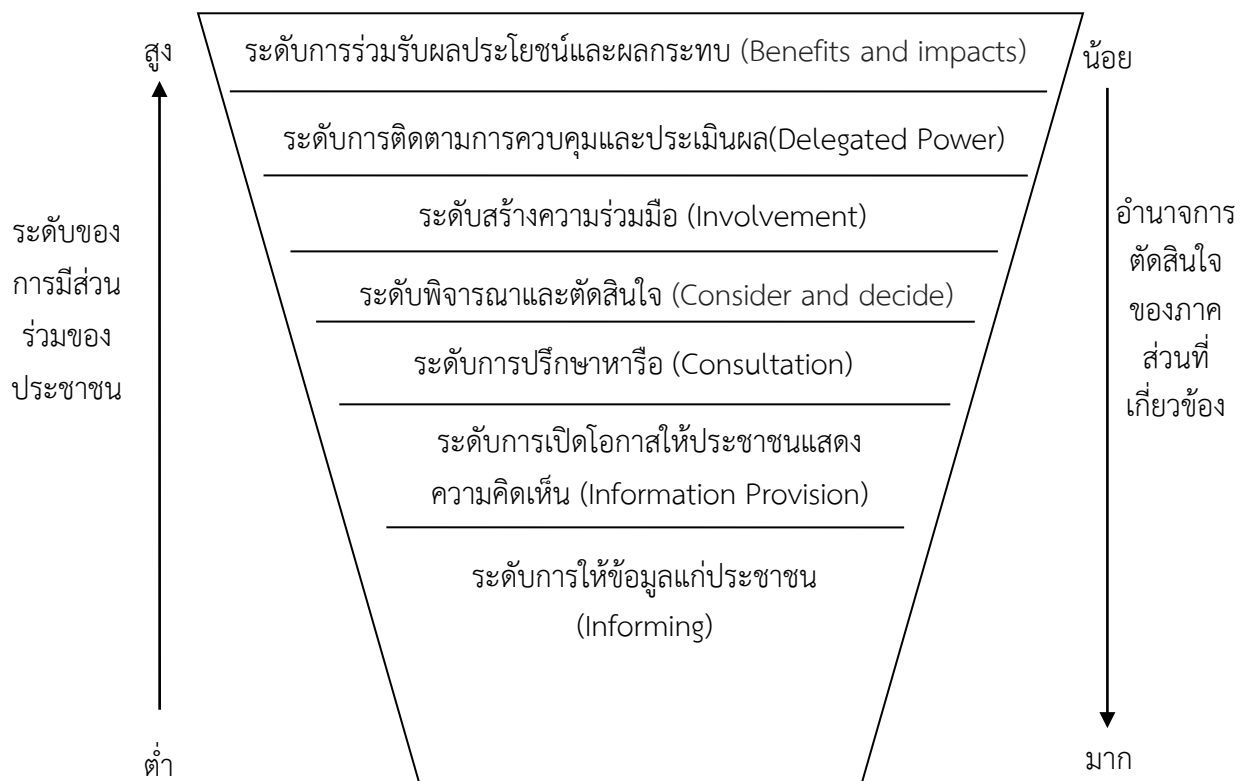
การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ.2560

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งของธรรมาภิบาล ถือเป็น หลักการสากลที่อารยประเทศให้ความสำคัญ และเป็นประเด็นหลักที่สังคมไทยให้ความสนใจ เพื่อพัฒนาการเมืองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่ภาครัฐจะต้องเปิดโอกาสให้ ประชาชนและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ เพื่อสร้างความโปร่งใสและเพิ่มคุณภาพการตัดสินใจของภาครัฐให้ดีขึ้น และเป็นที่ยอมรับร่วมกันของทุกๆ ฝ่าย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ได้มีการวางกรอบของการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในหลายมาตรา ตัวอย่างเช่น รัฐธรรมนูญได้ให้สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ในมาตรา 43 (2) จัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลาย ทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืนตามวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ, มาตรา 50 (8) ร่วมมือและสนับสนุนการอนุรักษ์และคุ้มครองสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งมรดกทางวัฒนธรรม, มาตรา 57 (2) อนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา พินิจ บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืนโดยต้องให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการ และได้รับประโยชน์ จากการดำเนินการดังกล่าวด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน มาตรา 58 การดำเนินการใดของรัฐหรือที่รัฐจะอนุญาตให้บุคคลดำเนินการ ถ้าการนั้นอาจมี ผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ คุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพ อนามัย คุณภาพชีวิต หรือส่วนได้เสีย สำคัญอันใดของประชาชนหรือชุมชนหรือสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง รัฐต้องดำเนินการให้มีการศึกษา และประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนหรือชุมชน และจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียและประชาชนและชุมชนที่เกี่ยวข้องก่อน เพื่อนำมาประกอบการพิจารณา ดำเนินการหรืออนุญาตตามที่กฎหมายบัญญัติ

นอกจากนี้ประเทศไทยยังได้มีการวางกรอบกฎหมายที่มีความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม ในโครงการพัฒนาที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมรวมถึง ผลกระทบต่อสุขภาพและอนามัยของประชาชน เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535,

กล่าวได้ว่าประเทศไทยมีการวางกรอบกฎหมายที่มีความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล และการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตามการที่จะทำให้มีผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมนั้น จำเป็นต้องมีระบบกลไกในการบังคับใช้กฎหมายเพื่อให้ตรงตาม เจตนารมณ์ของกฎหมาย ซึ่งในบริบทสังคมไทยพบว่ากฎหมายไทยยังมีช่องว่างในด้านการบังคับใช้และความซ้ำซ้อนในเรื่องอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ทำให้การจัดการปัญหาเกิดความเหลื่อมล้ำ อีกทั้งแนวคิดและโครงสร้างของ กฎหมายบางส่วนอำนาจการตัดสินใจส่วนใหญ่ยังอยู่ที่ภาครัฐ ขาดความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งขัดกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ (Vatanasapt, 2003) นอกจากนี้ปัญหาสำคัญประการหนึ่งคือ “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ในโครงการ พัฒนานั้นควรอยู่ในระดับใด เพื่อจะได้สามารถเลือกแนวทางที่เหมาะสมสำหรับกระบวนการมี ส่วนของประชาชนได้ ตามหลักการนั้นระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถแบ่งได้หลายวิธี และหลายระดับขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความละเอียดในการแบ่ง จากระดับการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมใน

ภาครัฐ ตั้งแต่ระดับการเข้ามามีส่วนร่วมที่น้อยที่สุด ถึงระดับการเข้ามามีส่วนร่วมที่มากขึ้น สรุปได้ 7 ระดับ ดังแสดงในภาพ ที่ 1

ภาพที่ 1 ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ที่มา: รวบรวมและดัดแปลงจาก (สุรยุทธ หลิมตระกูล, 2544; สุนีย์ มัลลิกะมาส, 2545; Arnstein, 1969; ไพรัตน์ เตชะรินทร์, 2525; อรทัย ก๊กผล, 2552; จุฑารัตน์ ชมพันธุ์, 2556; Cohen and Up Hoff, 1980; ถวิลวดี บุรีกุล, 2552)

1. ระดับการให้ข้อมูลแก่ประชาชน (Informing) เป็นการจัดการโดยภาครัฐที่ไม่มีการมีส่วนร่วมจากประชาชน เป็นเพียงการให้ข้อมูลหรือความรู้แก่ประชาชนเท่านั้น เป็นระดับที่ประชาชนไม่มีช่องทางหรือโอกาสที่จะได้แสดงความคิดเห็นหรือร่วมตัดสินใจใดๆ เป็นเพียงการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับภารกิจหรือโครงการเท่านั้น วิธีการให้ข้อมูลข่าวสาร เช่น สิ่งตีพิมพ์ หนังสือพิมพ์ เอกสารแผ่นพับ เว็บไซต์ หน่วยงานราชการและเอกชน การจัดประชุมหรือเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดนิทรรศการ หอกระจายข่าว เป็นต้น

2. ระดับการเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น (Information provision) ให้ความคิดเห็นในกระบวนการ วิธีการวางแผน กำหนดเป้าหมาย การกำหนดนโยบาย และงบประมาณ เมื่อประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารที่ครบถ้วนทุกด้านแล้วประชาชนสามารถที่จะร่วมวิเคราะห์ ค้นหา หาสาเหตุหรือความจำเป็นของการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมพร้อมร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อให้องค์กรภาครัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องได้นำไปประกอบพิจารณา โดยวิธีการต่างๆ เช่น การสำรวจความคิดเห็น การประชุมหมู่บ้าน/กองทุนหมู่บ้าน การประชาคม เป็นต้น ร่วมวางแผนนโยบาย หรือแผนงานเพื่อจัดและแก้ปัญหาเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน และเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น ดังกล่าวมีการบอกถึงสิ่งที่จะดำเนินการว่ามีความจำเป็นและมี

ความสำคัญอย่างไรที่จะต้องมีของโครงการหรือกิจกรรม รวมถึงมีมาตรการต่างๆ เพื่อจะนำมาใช้เพื่อเป็นหนทางป้องกันและแก้ไขปัญหาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม

3. ระดับการปรึกษาหารือ (Consultation) เป็นระดับขั้นที่มีการเปิดโอกาสให้มีการเจรจา ระหว่างผู้กำหนดนโยบาย เจ้าของโครงการ ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบและสาธารณะชน ผ่านการสื่อสารแบบสองทาง มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำข้อมูล และผลการศึกษิต่างๆ มา ปรึกษาหารือกับประชาชนในประเด็นปัญหาทางเลือก ทางแก้ไขที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย/โครงการ นั้น ๆ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นได้ แต่ไม่มีหลักประกันว่าแนวความคิดเหล่านั้นจะถูกนำไปสู่กระบวนการพิจารณาอย่างเหมาะสมและมีผลต่อการตัดสินใจเพียงใด

4. ระดับพิจารณาและตัดสินใจ (Consider and decide) เป็นการร่วมพิจารณาทางเลือกที่เหมาะสมของการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เป็นการร่วมพิจารณาของภาคประชาชนที่อาศัยในพื้นที่ที่มีการดำเนินโครงการว่าเห็นด้วยหรือไม่ ในโครงการพัฒนา หรือหากเห็นว่ามีมาตรการในการควบคุมและป้องกันที่ไม่มีความชัดเจน สามารถที่จะเข้าร่วมตรวจสอบกระบวนการหรือขั้นตอนในการทำงานว่าได้มีการดำเนินการเป็นไปตามแผนที่วางไว้หรือไม่

5. ระดับสร้างความร่วมมือ (Involvement) เป็นระดับที่เปิดโอกาส ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการมี การวางแผนร่วมกันในการเตรียม/ดำเนินโครงการ การปฏิบัติงาน หรือร่วมเสนอแนะแนวทาง เพื่อนำไปสู่การลดผลกระทบที่อาจเกิดจากการดำเนินโครงการ ลดปัญหา ความขัดแย้ง เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อน หรือมีข้อโต้แย้ง เพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจให้ประชาชนว่าข้อมูลความคิดเห็นและความต้องการของประชาชนจะถูกนำไปพิจารณาเป็นทางเลือกในการบริหารงานของหน่วยงานภาครัฐ เช่น การพิจารณาในด้านนโยบายสาธารณะ งบประมาณเพื่อการพิจารณา

6. ระดับการติดตามการควบคุมและประเมินผล (Delegated power) เป็นระดับที่ประชาชนมีสิทธิในการต่อรอง/แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้มีอำนาจตัดสินใจ และสามารถเข้า ร่วม ติดตามตรวจสอบการดำเนินการของกิจกรรมหรือโครงการว่าดำเนินการไปตามเป้าหมายและบรรลุลวัตถุประสงค์หรือไม่ โดยเฉพาะโครงการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และมีการประเมินผลการดำเนินการว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์ เป้าหมายมากน้อยเพียงใด ได้มีการนำมาตรการการป้องกันเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมมาปฏิบัติอย่างจริงจังหรือไม่ ผลของการดำเนินงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในระดับใดบ้าง โดยภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการ ตัดสินใจ และมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

7. ระดับการร่วมรับผลประโยชน์และผลกระทบ (Benefits and impacts) กิจกรรมหรือโครงการที่ได้ดำเนินการนั้นย่อมมีผลประโยชน์ของโครงการทั้งทางตรงและทางอ้อมซึ่งอาจออกมาในรูปแบบของการได้รับผลกำไรหรือการได้รับในสิ่งที่เปลี่ยนแปลงในพื้นที่ทำให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น นอกจากนี้เมื่อมีโครงการเกิดขึ้นนั้นหมายถึงต้องมีผลกระทบที่ตามมาซึ่งผลกระทบดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อทั้งประชาชนและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ต้องมีการร่วมรับผลที่จะเกิดขึ้นทั้งหมดร่วมกัน แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นจะไม่ก่อให้เกิดความรุนแรงและสามารถที่จะหาแนวทางต่อการแก้ไขปัญหาได้หากมีการดำเนินการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนเข้ามาร่วมตั้งแต่แรกเริ่ม

ปัญหาของประเทศไทยปัจจุบันคือรัฐหรือผู้มีอำนาจในการตัดสินใจเพื่อการอนุมัติกิจกรรมหรือโครงการ พัฒนาใดๆ จะเปิดโอกาสให้ประชาชน ผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีส่วนร่วม ในระดับใดบ้างและประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมหรือมีความพึงพอใจในการมีส่วนร่วมที่ได้รับโอกาสมากน้อยเพียงใด ถึงแม้จะมีกฎหมายในประเทศไทยหลายฉบับที่แสดงเจตนารมณ์และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่ก็ยังไม่มีกฎหมายฉบับใดที่ระบุให้อำนาจหรือบทบาทของประชาชนถึงระดับของการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ในปัจจุบันกฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

แห่งชาติ พ.ศ. 2535 กำหนดให้กิจกรรม หรือโครงการใดๆ ที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพและความปลอดภัยของประชาชน หรือต่อคุณภาพ สิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง ต้องมีการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และจัดทำมาตรการ ป้องกันแก้ไขปัญหาและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการดำเนินการกิจกรรมหรือโครงการนั้นๆ ทั้งมาตรการที่เป็นมาตรการลดผลกระทบ และการติดตามตรวจสอบ แต่อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติดังกล่าวไม่ได้ให้อำนาจประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจดำเนินการต่างๆ หรือความคิดเห็นของประชาชนไม่ได้มีอิทธิพลอย่างแท้จริงต่อการตัดสินใจ ของผู้มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจ เมื่อพิจารณา ระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประเมินผลกระทบ สิ่งแวดล้อมของประเทศไทย พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนอยู่ในช่วงระดับขั้นระดับการปรึกษาหารือ (Consultation) ถึงแม้จะเป็นระดับขั้นที่มีการเปิดโอกาสให้มีการเจรจา ระหว่างผู้กำหนดนโยบาย เจ้าของโครงการ ประชาชนผู้ได้รับผลกระทบและสาธารณชน หรือกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนมากจะเป็นการประชาสัมพันธ์โครงการ การให้ความรู้เกี่ยวกับโครงการเฉพาะในด้านดี เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ยอมรับในโครงการ มากกว่าความต้องการ และข้อเสนอแนะของประชาชน รวมถึงผู้มีส่วนได้เสีย ไปประกอบการตัดสินใจอย่างเหมาะสม แต่ในกระบวนการในขั้นตอนสุดท้ายแล้วจะเห็นได้ชัดเจนว่าอำนาจการตัดสินใจขั้นสุดท้ายในการอนุมัติหรือ ยกเลิกโครงการก็ยังคงอยู่กับฝ่ายรัฐและผู้มีอำนาจตัดสินใจนั่นเอง

แนวทางในการส่งเสริมการดำเนินการด้านการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการมีส่วนร่วมของประชาชน

แนวทางการดำเนินงานด้านการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม ในทางปฏิบัติให้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพได้จริงในสังคมไทย ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับภาครัฐ

1.1 ภาครัฐควรปรับปรุง แก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสู่ สาธารณชน ให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ในประเด็นของการให้อำนาจพนักงานเจ้าหน้าที่ในการใช้ดุลยพินิจในการเปิดเผยข้อมูลให้ มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะแนวทางการพิจารณาการเปิดเผยข้อมูล ที่สามารถหรือไม่สามารถเปิดเผยได้ ซึ่งในทางปฏิบัติมักพบว่า เจ้าหน้าที่ใช้ดุลยพินิจที่เป็นประโยชน์ กับเจ้าของโครงการมากกว่าประชาชนซึ่งเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยตรง นอกจากนี้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ข้อมูลที่ เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ หรือส่งผลกระทบในทางลบที่เป็นวงกว้าง เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบต่อสุขภาพ อนามัย และ คุณภาพสิ่งแวดล้อม ควรระบุให้เจ้าหน้าที่ต้องเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวได้ โดยไม่ต้องอาศัยความยินยอมจากเจ้าของโครงการหรือเจ้าของข้อมูลก่อนในกรณีที่เป็นข้อมูลของเอกชน

1.2 หน่วยงานของรัฐต้องมีมาตรการในการควบคุมดูแลให้มีการเปิดเผยข้อมูลที่จำเป็น ต่อสาธารณชน และข้อมูลข่าวสารที่ทำการเผยแพร่ต้องมีความถูกต้อง เชื่อถือได้ ตรวจสอบได้ รวมถึงอยู่ในรูปแบบที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจของประชาชนทั่วไป ควรมีการหลีกเลี่ยงการนำเสนอข้อมูลด้วยศัพท์เฉพาะ ที่ยากต่อการทำความเข้าใจเพื่อให้ประชาชนสะดวกต่อการนำไปใช้งานได้

1.3 หน่วยงานต่างๆ ของภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม การดำเนินการของโครงการพัฒนา ควรมีการจัดทำฐานข้อมูลให้มีความเชื่อมโยงกับข้อมูลให้ครอบคลุมในทุกประเด็นร่วมกัน เพื่อให้สามารถสะดวกกับประชาชนในการเข้าถึงข้อมูล อย่างบูรณาการและมีการเผยแพร่ให้กับประชาชน เพื่อสามารถนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ได้จริงต่อไป

1.4 การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของภาครัฐควรมีช่องทางการสื่อสารที่หลากหลาย มีการใช้สื่อท้องถิ่นในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารให้กับชุมชน เช่น วิทยุชุมชน หอกระจายข่าว มีการประชาสัมพันธ์เป็นแบบเชิงรุก และเปิดโอกาสให้มีการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way communication) ร่วมด้วย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ดำเนินโครงการ

ผู้ดำเนินโครงการควรให้ความร่วมมือในการจัดทำข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นเพื่อเผยแพร่ต่อสาธารณชน โดยการข้อมูลดังกล่าวต้องมีง่ายต่อการทำความเข้าใจของประชาชนทั่วไป เปิดเผยข้อมูลที่เป็นจริง ครบถ้วน และครอบคลุมรายละเอียดของการดำเนินการของโครงการพัฒนา และเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึง และทำความเข้าใจเกี่ยวกับรายละเอียดของการดำเนินการโครงการพัฒนาได้อย่างถูกต้อง และสามารถนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ได้จริงต่อไป

แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน

1. ข้อเสนอแนะสำหรับภาครัฐ

1.1 ภาครัฐควรดำเนินการต่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติและความเข้าใจของข้าราชการ เจ้าหน้าที่ของรัฐในการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน รวมทั้งการเปิดเผยข้อมูลของทางราชการที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาต่างๆ ที่อาจส่งผลกระทบต่อประชาชนและชุมชน เพื่อเป็นการส่งเสริมการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องให้เกิดความเข้าใจและมีความตระหนักถึงความสำคัญและประโยชน์ของการมีส่วนร่วม ของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจอย่างแท้จริง

1.2 ภาครัฐควรดำเนินการในการส่งเสริมด้านจริยธรรมและคุณธรรม ตลอดจนสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องให้กับผู้เกี่ยวข้องในการจัดทำโครงการพัฒนาในทุกระดับโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักการเมือง หรือผู้นำท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทอย่างมากต่อการสร้างธรรมาภิบาลและกระบวนการการมีส่วนร่วมในสังคมไทย

1.3 ภาครัฐควรส่งเสริมการพัฒนาระบบและกลไกต่างๆ ในการพัฒนาเสริมสร้างความเข้าใจ พัฒนาศักยภาพและทักษะของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการดำเนินงานด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้เจ้าหน้าที่มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการดำเนินกิจกรรมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการดำเนินกระบวนการมีส่วนร่วม

1.4 รัฐต้องส่งเสริมสนับสนุนการสร้างกระบวนการเรียนรู้ การสร้างฐานข้อมูลและการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เนื่องจากการที่ประชาชนจะเข้มแข็งและมีบทบาทในการกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ ประชาชนจะต้องมีความรู้และข้อมูลเพียงพอในการติดตาม ตรวจสอบ และเฝ้าระวัง ดังนั้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพให้ภาคประชาชน การเปิดเผยข้อมูล ตลอดจนมีฐานข้อมูลที่ทำให้เกิดการเข้าถึงข้อมูลได้อย่างเป็นระบบจึงมีส่วนช่วยให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น

1.5 ภาครัฐควรส่งเสริมการพัฒนา เสริมสร้างขีดความสามารถของภาคประชาชน องค์กรภาคเอกชน เพื่อให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมที่มี ประสิทธิภาพอย่างแท้จริง เนื่องจากภาคประชาชน องค์กรภาคเอกชน มีบทบาทสำคัญใน การส่งเสริมธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีความตระหนักถึงสิทธิ บทบาท หน้าที่ของตนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็ง เพิ่มพูนความรู้ระหว่างกัน และช่วยเหลือกันมากขึ้น ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐ ควรเพิ่มการประสานการทำงานกับภาคประชาชน และองค์กรภาคเอกชนมากยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดการสื่อสาร แลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ต่างๆ ที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาโครงการ เช่น ส่งเสริมการศึกษาของภาคประชาชนเกี่ยวกับผลกระทบของโครงการพัฒนาของรัฐ รวมถึงทางเลือกต่างๆ ให้ความรู้ทางด้านกฎหมาย

สิ่งแวดล้อม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พระราชบัญญัติสิ่งแวดล้อม พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารกับประชาชน เป็นต้น

1.6 รัฐต้องปรับปรุงกระบวนการการทำงานให้มีความโปร่งใส มีการสร้างระบบการตรวจสอบกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินโครงการพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยรัฐควรเปิดโอกาสให้ภาคประชาชน และองค์กรพัฒนาภาคประชาชน มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการดำเนินโครงการพัฒนาต่างๆ เพื่อให้เกิดความ โปร่งใสในการบริหารจัดการโครงการ เพื่อลดการทุจริตและข้อผิดพลาด ให้เป็นไปตามหลัก ธรรมภิบาลอย่างแท้จริง เพื่อประโยชน์สูงสุดในการจัดการสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศชาติต่อไป

1.7 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders identification) ต้องดำเนินการด้วยความ ระมัดระวัง รอบคอบ เพื่อป้องกันมิให้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเฉพาะ การประชาสัมพันธ์ กลายเป็นเสียงที่มาจากกลุ่มผลประโยชน์มากกว่าการเป็นตัวแทนความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ซึ่งหลาย เหตุการณ์ในประเทศไทยก็มีความสงสัยว่าการมีส่วนร่วม ของประชาชนเป็นการจัดฉากจากผู้ประกอบการ หรือหน่วยงานรัฐ เพื่อสร้างภาพของความชอบธรรมว่ามีผู้สนับสนุนนโยบายหรือโครงการนั้นๆ อย่างถูกต้อง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ดำเนินโครงการ

2.1 ผู้ดำเนินโครงการต้องมีการดำเนินการกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่าง โปร่งใส โดย ต้องมีการชี้แจงข้อมูลการดำเนินโครงการให้ประชาชนได้รับทราบอยู่เสมอ รวมทั้ง ต้องอำนวยความสะดวก ด้านข้อมูลแก่ประชาชนตลอดเวลาที่มีการดำเนินการกระบวนการมีส่วน ร่วมของประชาชนอีกด้วย

2.2 ผู้ดำเนินโครงการต้องมีการนำเสนอข้อมูลที่ง่ายต่อความเข้าใจของประชาชน เพื่อให้ ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้นและสามารถที่เข้าร่วมกิจกรรมรับฟังความคิดเห็นได้ เพื่อการนำไปสู่ การเสนอแนะจากส่วนของภาคประชาชน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับประชาชน

3.1 ประชาชนต้องเปิดใจ รับฟังข้อมูลจากทุกฝ่ายที่เข้ามาให้ข้อมูลต่างๆ และยอมรับการเข้ามา ดำเนินกระบวนการการมีส่วนร่วมที่จัดขึ้นโดยผู้ดำเนินโครงการ และผู้ที่เกี่ยวข้อง

3.2 ประชาชนต้องยอมรับความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสียอื่นๆ ที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ซึ่ง จะทำให้ได้รับทราบเหตุผลของแต่ละฝ่ายเพื่อนำไปสู่การร่วมมือกันในการหาทางออกของปัญหาหรือ แนวทางที่เป็นประโยชน์ของทุกฝ่ายร่วมกัน

3.3 ประชาชนต้องตื่นตัวกับกระบวนการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้น เพื่อให้สามารถเดินทางไปสู่ จุดหมายเพื่อการประสบความสำเร็จ ทั้งนี้หากประชาชนเกิดการตื่นตัว แล้ว การเข้าร่วมในกระบวนการมี ส่วนร่วมจะเป็นไปในแนวทางการเพื่อการปกป้องรักษาทรัพยากรในพื้นที่ของตนตามสิทธิที่มี การตัดสินใจ ใดๆ จะมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จจะต้องประกอบไปด้วยข้อมูล ความคิดเห็น ความต้องการ ของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียในโครงการพัฒนาหรือผลกระทบจากการตัดสินใจนั้นๆ ทุกภาคส่วนอย่าง ครอบคลุม แนวทางที่นำเสนอเป็นแนวทางการปรับปรุงการดำเนินงานด้านการเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร และ การมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นหลักการสำคัญของธรรมาภิบาลเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจร่วมกันในการ ประสานความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อการ จัดการสิ่งแวดล้อม และความขัดแย้งจากโครงการพัฒนาของประเทศอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

สำหรับประเทศไทยแล้วนั้นได้มีการระบุถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีการรับรองไว้แล้วตั้งแต่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 และ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ซึ่งได้ประกาศใช้แล้วนั้น การมีส่วนร่วมยังได้มีระบุไว้ แต่ ประชาชนยังมีความเข้าใจไม่ตรงกันอยู่ว่าการมีส่วนร่วมที่แท้จริงในทางปฏิบัติแล้วหมายถึงอะไร แม้จะมี

กฎหมายบัญญัติถึงสิทธิหน้าที่ของประชาชนไว้ ในเรื่องของการมีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญก็ตาม แต่ยังไม่มีการระบุให้ชัดเจนว่าประชาชนมีอำนาจหรือบทบาทต่อการมีส่วนร่วมหรือการตัดสินใจใดๆ ได้อย่างแท้จริง หรือถึงแม้จะให้สิทธิเข้าร่วมแสดงความคิดเห็นได้แต่ยังไม่เปิดโอกาสให้เข้าถึงระดับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ นอกจากนี้ด้วยภาษาของกฎหมายที่ยากต่อการเข้าใจและมีช่องว่างให้ผู้ที่กระทำความผิดอาจไม่ได้รับโทษ ซึ่งที่ผ่านมาพบว่าการขัดแย้งในการจัดการด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชนเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ เนื่องจากภาครัฐ เป็นผู้มีอำนาจในการออกกฎหมายบังคับให้ประชาชนปฏิบัติตาม รัฐจึงควรต้องมีบทบาทในการควบคุม ดูแล การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ แต่เนื่องจากการที่รัฐ ได้มีการออก กฎ กติกาหรือข้อบังคับ มาปฏิบัติใช้นั้นกลับไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตของประชาชน

บทสรุป

การขาดในหลักธรรมาภิบาล และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสมต่อโครงการพัฒนาต่างๆ ของภาครัฐหรือเอกชน อาจก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่าง ผู้มีส่วนได้เสีย และความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม ถึงแม้โครงการพัฒนาจะได้มีวัตถุประสงค์ที่ดี เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ แต่ในบางครั้งอาจไม่ให้เกิดผลลัพธ์อย่างที่วางไว้ เนื่องจากยังขาดหลักการในหลายประเด็น เช่น การขาดความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งสรุปได้ว่า ประเทศไทยมีกฎหมายและข้อกำหนดต่างๆ ที่มีความสอดคล้อง และส่งเสริมต่อการสร้างธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการสิ่งแวดล้อม อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ซึ่งได้วางกรอบในการจัดสิ่งแวดล้อมไว้ได้อย่างยิ่งใหญ่ หากประเด็นสำคัญ คือแนวทางในการบังคับใช้กฎหมายและทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยังคงเป็นประเด็นท้าทายในสังคมไทย ปัญหาหรืออุปสรรคที่อาจส่งผลให้การสร้างธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม ไม่ประสบความสำเร็จจากการศึกษา นี้ ได้แก่ ลักษณะการสั่งการแบบบนสู่ล่าง การขาดการส่งเสริมจากภาครัฐ การขาดความโปร่งใส ในการบริหารจัดการการมีส่วนร่วม ขาดการกระบวนกรมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ครอบคลุมของผู้มีส่วนได้เสีย และระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับต่ำทำให้ผลลัพธ์ของการมีส่วนร่วมไม่ได้รับการยอมรับ ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม ซึ่งการแก้ไขปัญหาด้านบริหารจัดการของภาครัฐนี้ต้องอาศัยความทุ่มเทและความพยายาม และสร้างความเข้าใจ รวมถึงสร้างกระแสให้ประชาชนแตกตื่น ในการที่จะปรับ เปลี่ยนวิธีคิด ทศนคติ แนวทางการบริหารและกระบวนการตัดสินใจที่เกิดจากการสั่งการเพียงอย่างเดียว เป็นการบริหารแบบ Bottom-up approach โดยให้เสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชนเข้าไปในการวางแผนการทำงานของภาครัฐ รวมถึงการเสริมสร้างความ เข้มแข็งให้กับภาคประชาชนและองค์กรภาคเอกชน ให้มีการสนับสนุนการเปิดเผยข้อมูล ข่าวสารต่อสาธารณชน และการมีข้อมูลที่สามารถตรวจสอบและเชื่อถือได้ และส่งเสริมให้มี กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้มีระดับที่สูงขึ้น

ดังนั้นการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ตั้งมั่นอยู่บนหลักการบริหารงานที่เที่ยงธรรม สุจริต โปร่งใส ตรวจสอบได้ มีจิตสำนึกในการทำงาน มีความรับผิดชอบในสิ่งที่ได้กระทำ พร้อมตอบคำถามหรือตอบสนองต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและพร้อมรับผิดชอบ มีศีลธรรม จริยธรรมในการทำงาน การมีส่วนร่วมของชุมชนหรือประชาชน ในการทำประชาพิจารณ์และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมในโครงการหรือกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมรวมทั้งให้สิทธิแก่ประชาชนในการ

รับรู้ข้อมูลข่าวสารอันเป็นสาธารณะเพื่อตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังกำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนรวมทั้งให้สิทธิแก่ประชาชนในการฟ้องหน่วยงานของรัฐหรือหน่วยงานที่เป็นต้นเหตุที่เกี่ยวข้องทุกระดับ ที่มีการดำเนินการที่อาจส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนรวมถึงสิ่งมีชีวิต และให้ดำเนินการตามหน้าที่ในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมหากปรากฏว่าไม่ได้มีการปฏิบัติให้เป็นไปตามสิทธิดังกล่าวข้างต้น การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะหน้าที่และความรับผิดชอบของประชาชนที่พึงมีต่อการรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งพลังความร่วมมือของประชาชนจะเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนของประเทศต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เครือข่ายธรรมาภิบาลสิ่งแวดล้อมประเทศไทย. *หลักธรรมาภิบาลในการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม*. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 15 มิถุนายน 2560, จาก <http://www.tei.or.th/tai/contact.html>.
- จุฑารัตน์ ชมพันธุ์. (2556). ธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจในโครงการพัฒนา. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, 9(1), 85-106.
- เจมส์ แอล. เครย์ตัน. (2551). *คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม*. (วันชัย วัฒนศัพท์, ถวิลวดี บุรีกุล และเมธิศา พงษ์ศักดิ์ศรี, ผู้แปล) ขอนแก่น: ศิริภณธ์ ออฟเซ็ท.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2552). *พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน: จากอดีตจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550*. กรุงเทพฯ: เอ.พี.กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. (2548). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy)*. กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า.
- ปธาน สุวรรณมงคล. (2558). *การบริหารงานภาครัฐกับการสร้างธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า*. กรุงเทพฯ : แกนจันทร์การพิมพ์ จำกัด.
- ไพรัตน์ เดชะรินทร์. (2525). *ทบทวนการพัฒนาชนบทไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ดีแอนด์เอส.
- ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี. (2560). *ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 ความหมายของธรรมาภิบาล*. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 23 พฤศจิกายน 2560 จาก <https://sites.google.com/site/khwayvthaymdtanxy/chiwit-kab-sangkham-thiy>.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย*. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2560, จาก <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2560/A/040/1.PDF>.
- ศูนย์ประสานงานเพื่อบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม กรมควบคุมมลพิษ. (2558). *คู่มือฉบับประชาชน เพื่อประสานงานการบังคับใช้กฎหมายสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. (2545). *รัฐธรรมนูญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (สำนักงาน ก.พ.ร.). (2552). *คู่มือการจัดระดับการกำกับดูแลองค์การภาครัฐ ตามหลักธรรมาภิบาลของการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี (Good Governance Rating)*. กรุงเทพฯ : พรีเมียร์โพร จำกัด.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ(กพร.). (2552). *คู่มือคำอธิบายและแนวทางปฏิบัติตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี*. กรุงเทพฯ: สิริบุตรการพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 23 พฤศจิกายน 2560, จาก http://www.nesdb.go.th/main.php?filename=develop_issue.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2560). *ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.2542 ความหมายของธรรมาภิบาล*. [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 23 พฤศจิกายน 2560, จาก <https://sites.google.com/sit/khwayvtaymdtanxy/chiwit-kab-sangkham-thiy>.
- อรรถัย กักพล.(2552). *คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: ส.เจริญ การพิมพ์.
- Arnstein, S. R. (1969). Ladder of citizen participation. *Journal of American Institute of Planners*, (35), 216-224.
- Cohen,J.M. and Uphoff, N.T. (1980). *Rural Development Participation: Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation*. Rural Development Committee Center for International Studies, Cornell University.

